

Muzeum w Brodnicy

filmarciniak@gmail.com

Filip Marciniak

BRĄZOWA SIEKIERKA Z CIELĄT, POW. BRODNICKI, WOJ. KUJAWSKO-POMORSKIE

Zarys treści. W artykule została zaprezentowana siekierka typu Tautušiai odmiany C, którą odkryto w trakcie poszukiwań zabytków ruchomych z wykorzystaniem wykrywaczy metali niedaleko wsi Cielęta koło Brodnicy. Artefakt będący znaleziskiem luźnym, którego stan zachowania można określić jako bardzo dobry, został odlany z brązu z zastosowaniem dwudzielnej formy i może być łączony z II oraz III okresem epoki brązu. Wzdłuż trzonu siekierki widoczny jest zagładzony szew odlewniczy. Jest to jeden z nielicznych przykładów siekierek brązowych z półkolistym ostrzem o mocno wyodrębnionych przedłużeniach.

Słowa kluczowe: siekierka z brązu, ziemia chełmińska, starsza epoka brązu, środkowa epoka brązu

Siekierka została odkryta w 2024 roku w trakcie poszukiwań zabytków ruchomych z wykorzystaniem wykrywaczy metali przez Stowarzyszenie Eksplo-racyjno-Historyczne Ziemi Michałowskiej „Cultura”¹ na podstawie uzyskanego wcześniej pozwolenia od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Miejsce odkrycia zabytku jest położone około 1500 m na północny wschód od wsi Cielęta, na terenie pól uprawnych otoczonych od północy oraz wschodu kompleksem leśnym, porastającym stromy i głęboki jar rozcinający krawędź wysoczyzny morenowej².

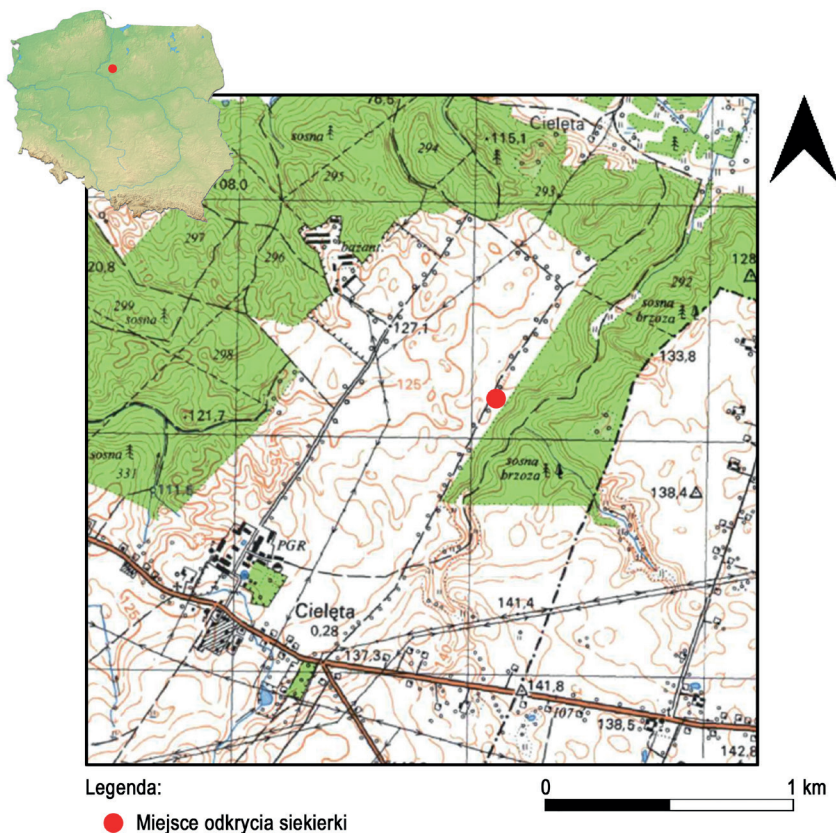
Specyfika miejsca odkrycia przedmiotu nie pozwala połączyć go ze znanymi w okolicy stanowiskami archeologicznymi. Wszystko wskazuje na to, że siekierkę można zaklasyfikować jako znalezisko luźne, pozbawione szerszego

¹ Siekierkę odkrył Paweł Szlachciak, członek stowarzyszenia „Cultura”.

² Kompleks ten wchodzi w skład rezerwatu przyrody „Jar grądowy Cielęta”.

kontekstu archeologicznego, być może związane z nieistniejącym już obecnie ciekim wodnym przepływającym w pobliskim jarze³ (ryc. 1).

Omawiana siekierka (ryc. 2) zaliczana jest w literaturze przedmiotu do typu siekierek wschodniobałtyckich⁴. Według klasyfikacji stworzonej przez Andrzeja Szpunara (Szpunar 1987, s. 71–73) egzemplarz należałoby przypisać do typu Dębowiec. Ze względu na mnogość form zaliczanych do tego typu trafniejsze wydaje się jednak zastosowanie przy opisie tego znaleziska bardziej rozbud-

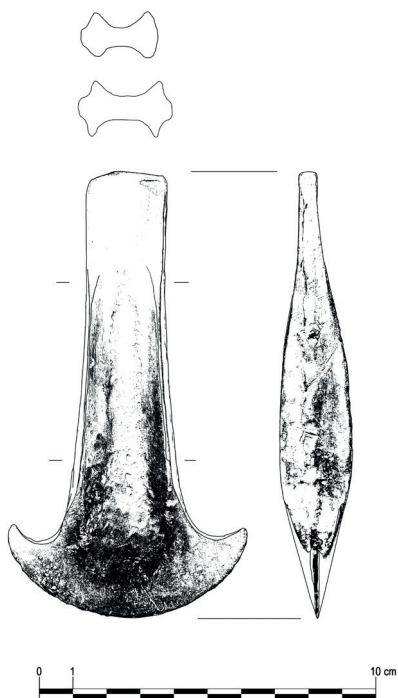

Ryc. 1. Cieleta, pow. brodnicki. Lokalizacja miejsca odkrycia siekierki (oprac. F. Marciniak)

Fig. 1. Cieleta, Brodnica district. Location of where the axe was found (edited by F. Marciniak)

³ Niestety ze względu na brak dokładnych badań paleohydrologicznych omawianego terenu można jedynie spekulować na temat związku opisywanego znaleziska ze środowiskiem wodnym.

⁴ Określenie to stosowane jest już od początków XX wieku w pracach Józefa Kostrzewskiego (Kostrzewski 1924, s. 205) oraz Władysława Łęgi (Łęga 1924, s. 236).

Ryc. 2. Siekierka z Cieląt, pow. brodnicki
(rys. F. Marciniak)

Fig. 2. The axe from Cieląta, Brodnica district
(drawing by F. Marciniak)

dowanej klasyfikacji stworzonej przez Jana Dąbrowskiego. Według jego klasyfikacji jest to siekierka typu Tautuśiai odmiany C, czyli mająca szerokie półkoliste ostrze, często zakończone wyodrębnionymi przedłużeniami, na które nie sięgają, z reguły wysokie, brzegi (Dąbrowski 1997, s. 47; 2004, s. 14).

Długość całkowita siekierki to 13,1 cm, a całkowita szerokość ostrza wynosi 7 cm. Trzon jest dość masywy, o grubości razem z brzegami około 2,12 cm. Szerokość przy obuchu wynosi 2,35 cm, w najgrubszym miejscu ma 2,73 cm, a przy przejściu w ostrze sięga 3,8 cm. Długość ostrza to 3 cm, a długość trzonu 10,1 cm. W odległości 2,5 cm poniżej obucha boki narzędzia podnoszą się na maksymalną wysokość 6,5 mm, w $\frac{3}{4}$ trzonu płynnie opadają, a przy ostrzu zanikają całkowicie. Waga siekierki wynosi 295,7 g. Stan zachowania omawia-

nego zabytku należy ocenić jako bardzo dobry, jego powierzchnia pokryta jest szlachetną patyną, z nielicznymi śladami wżerów po korozji oraz bardzo drobnymi odbiciami korozji, szczególnie w okolicach ostrza, które – jak się zdaje – wynikają ze specyfiki miejsca odkrycia zabytku (na polu uprawnym). Dodatkowo wzdłuż trzonu widoczny jest częściowo szew odlewniczy. Nie jest on wyraźny, co może świadczyć o jego zakuwaniu w trakcie procesu obróbki opisywanego narzędzia. Zjawisko zagładzania szwu znane jest również z innych przykładów siekierok odkrytych na terenach ziem polskich (Urban 2024, s. 105)⁵ (ryc. 3).

⁵ J. Urban w swoim artykule porusza również bardzo ciekawą kwestię zagładzania krawędzi szwów na przedmiotach takich jak siekierki brązowe. Zauważa ona jednak tylko estetyczną funkcję takich zabiegów. Przyjmuje się, że opisywane narzędzia osadzone były w taki sposób,

Ryc. 3. Siekierka z Cieląt, pow. brodnicki. Stan zachowania zabytku (fot. F. Marciniak)

Fig. 3. The axe from Cielęta, Brodnica district. State of preservation of the artefact (photo by F. Marciniak)

Szczegół ten oraz brak innych widocznych cech mogących świadczyć o odmiennej technice wykonania, takich jak chociażby ślady kucia na wysokich brzegach, mogą wskazywać na to, że brzegi te były odlewane razem z trzonem (Čivilytė 2011, s. 374), a sama siekierka została wykonana z zastosowaniem dwudzielnej formy odlewniczej, którą zaczęto stosować, jak się zakłada, w II EB (Szpunar 1985, s. 197).

Znane dotąd w literaturze odkrycia siekierok typu Tautušiai odmiany C można wiązać przede wszystkim z terenami dzisiejszej Litwy, Łotwy, obwodu kaliningradzkiego oraz północnej i północno-wschodniej Polski.

że widoczność samego szwu była znikoma, a zagładzenie go mogło wręcz negatywnie wpływać na skuteczność osadzenia siekierki w oprawie (Urban 2024, s. 105).

Nieliczne okazy zostały również odkryte na terenach południowo-wschodniej Polski, Pomorza, Wielkopolski, Kujaw oraz Danii i Niemiec (Dąbrowski 1968, s. 109–110; Urban 2024, s. 97; Čivilytė 2014, mapa 5). Jako ośrodek produkcji odmiany C wskazuje się przede wszystkim tereny nad dolnym Niemnem, ale zakłada się również lokalną produkcję na terenie Warmii i Mazur (Dąbrowski 1968, s. 30, 109, 110; 1997, s. 47; Urban 2024, s. 101).

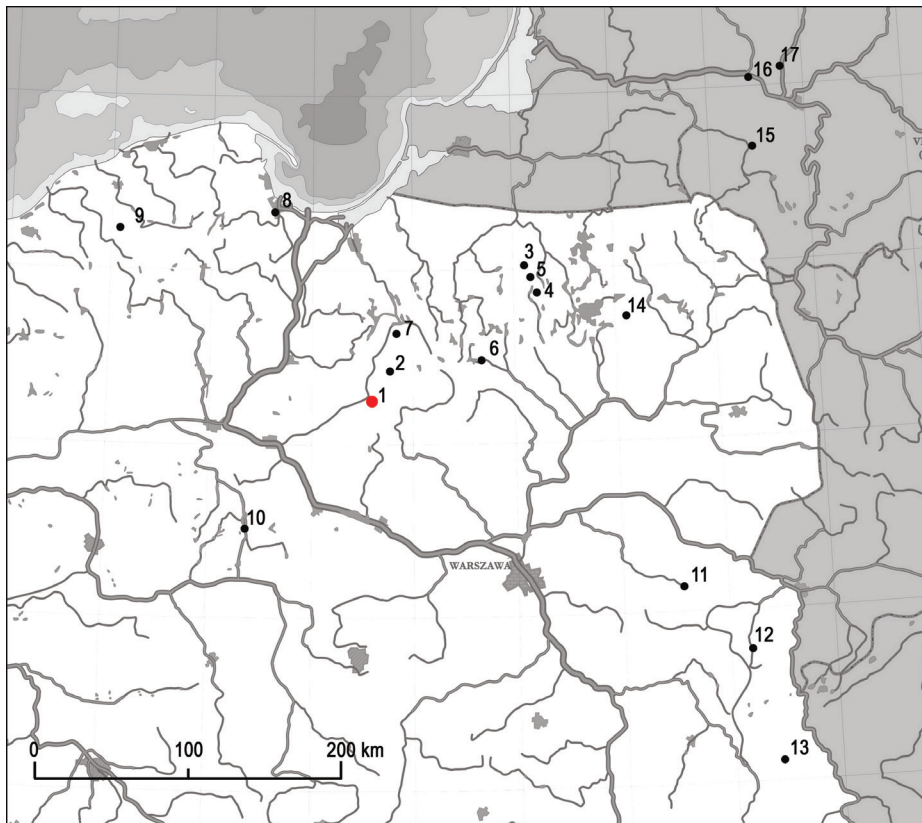
Datowanie siekierek typu wschodniobałtyckiego rozpatrywane jest w literaturze przedmiotu od wielu lat. Wynika to głównie ze specyfiki znalezisk. Mimo że od paru lat liczba odkrytych siekierek się zwiększa, niestety nadal stanowią one w znacznej części znaleziska przypadkowe/luźne, pozbawione bardzo często szerszego kontekstu archeologicznego (Urban 2024, s. 102). Obecnie zakres chronologiczny występowania tego typu zabytków przyjmuje się na II–IV okres epoki brązu, przy czym należy zaznaczyć, że występowanie odmiany C na terenach ziem polskich można wiązać głównie z II i III okresem epoki brązu (Dąbrowski 1997, s. 47, 88; Szpunar 1987, s. 73).

Dokładne określenie przynależności kulturowej opisywanej siekierki niesie ze sobą duże trudności. Wynikają one przede wszystkim z niejasności w określeniu dokładnej sytuacji kulturowej w II i III okresie epoki brązu na terenie, na którym zabytek ten został odkryty (Dąbrowski 1997, s. 91–93). Obszar ten zamieszkiwała ludność wiązana z tzw. trzcinieckim kręgiem kulturowym (Makarowicz 2010, s. 16).

Dość długo koegzystowała ona w tym rejonie z ludnością kultur postneolitycznych i stanowiła przykład tzw. kultury pogranicza, tworzącej dzięki swej różnorodności całość, która przez liczne kontakty bezpośrednie bądź pośrednie rozprzestrzeniała na terenie swego bytowania różnego rodzaju wzorce kulturowe, związane z życiem codziennym i rytualnym (Makarowicz 2011, s. 247). Dodatkowo obecność licznych szlaków łączących ekumenę trzcinieckiego kręgu kulturowego z głównymi centrami kulturowymi mogła determinować pojawienie się opisywanego zabytku na tym terenie (Makarowicz 2011, s. 261). Wnioski te wymagają dokładniejszych badań nad osadnictwem trzcinieckiego kręgu kulturowego na omawianym obszarze.

Ponadto, zakładając, że narzędzia te mogły pozostawać w użyciu przez dłuższy okres, tak jak w przypadku terenów Warmii i Mazur, mogli się nimi posługiwać wcześni przedstawiciele społeczności kultury łużyckiej (Dąbrowski 1997, s. 93–97) (ryc. 4).

Wśród znanych obecnie i publikowanych w literaturze przedmiotu znalezisk siekierek typu Tautuśiai odmiany C najbliższą analogię z terenu ziem polskich do siekierki pochodzącej z Cieląt stanowią zabytki z Montowa, pow. nowomiejskiego.

Ryc. 4. Miejsca odkryć wybranych siekieriek typu Tautušiai odmiany C. 1 – Cielęta, pow. brodnicki; 2 – Montowa, pow. nowomiejski; 3 – Grycewo, pow. kętrzyński; 4 – Bagienice Małe, pow. mrągowski; 5 – Śpiglówka, pow. kętrzyński; 6 – Dębowiec, pow. szczycieński; 7 – Turznica, pow. ostródzki; 8 – Gdańsk; 9 – Zielin, pow. bytowski; 10 – Łuszczewo, pow. koniński; 11 – Pióry Wielkie, pow. siedlecki; 12 – Horodyszcze, pow. bielski; 13 – Żółtańce, pow. chełmski; 14 – Nitki, pow. piski; 15 – Sasnawa, raj. Marijampolės; 16 – Žemoji Panemunė, raj. Šakių; 17 – Babtai, raj. Kuno (oprac. F. Marciniak wg mapy J. Urban 2024, ryc. 5, s. 97)

Fig. 4. Distribution of selected axes of the Tautušiai type, variety C. 1 – Cielęta, Brodnica district; 2 – Montowo, Nowe Miasto Lubawskie district; 3 – Grycewo, Kętrzyn district; 4 – Bagienice Małe, Mrągowo district; 5 – Śpiglówka, Kętrzyn district; 6 – Dębowiec, Szczycno district; 7 – Turznica, Ostróda district; 8 – Gdańsk; 9 – Zielin, Bytów district; 10 – Łuszczewo, Konin district; 11 – Pióry Wielkie, Siedlce district; 12 – Horodyszcze, Biała Podlaska district; 13 – Żółtańce, Chełm district; 14 – Nitki, Pisz district; 15 – Sasnawa, raj. Marijampolės; 16 – Žemoji Panemunė, raj. Šakių; 17 – Babtai, raj. Kuno (edited by F. Marciniak based on the J. Urban 2024 map, Fig. 5, p. 97)

ski⁶ (Szpunar 1987, tabl. 24.433), oraz siekierka z Grycewa, pow. kętrzyński (Mazurowski 1975, s. 191). Oba te egzemplarze mają podobnie uformowane ostrza z wystającymi przedłużeniami i są zbliżone wymiarami do interesującego nas egzemplarza z Cieląt: siekierka z Montowa – długość całkowita 12,1 cm, szerokość ostrza 7,4 cm; siekierka z Grycewa (najmniejsza z nich) – długość całkowita 10,4 cm, szerokość ostrza 6,6 cm⁷.

Opisywany obiekt nie nosi na sobie widocznych śladów użytkowania, co może poświadczać istniejące w literaturze coraz częstsze przekonanie, że ten typ zabytku stanowił niejako symbol prestiżu jego posiadacza, a nie narzędzie powszechnego użytku. Do codziennych prac służyły prawdopodobnie narzędzia wykonane z krzemienia i kości (Čivilytė 2011, s. 379). Miejsce odkrycia zabytku może świadczyć dodatkowo o domniemanej funkcji ofiarnej tego typu znalezisk, którą często przypisuje się przedmiotom wykonanym z brązu odkrytym w bliskości zbiorników oraz cieków wodnych⁸ (Urban 2024, s. 106).

Mimo że zabytek z Cieląt stanowi znalezisko luźne, a co za tym idzie – jest pozbawiony szerszego kontekstu archeologicznego, ma niewątpliwie wartość naukową. Wnioski wynikające z opracowania i przyporządkowania typologicznego siekierki do szerszego horyzontu znalezisk typu Tautušiai odmiany C pozwalają poszerzyć naszą wiedzę na temat obecności człowieka w epoce brązu na terenach Kujaw i Pomorza. Dodatkowo obecność tego typu zabytku skłania do refleksji na temat rozchodzenia się poszczególnych typów zabytków brązowych wzdłuż istniejących w epoce brązu szlaków handlowych. Dalsze rozważania powinny zostać podparte szerszą analizą tego narzędzia, w tym przeprowadzeniem badań metalograficznych nie tylko siekierki z Cieląt, lecz także zabytków analogicznych (szczególnie siekierki z Montowa, stanowiącej przedmiot praktycznie bliźniaczy do obiektu opisywanego w tej pracy), które pozwoliłyby odpowiedzieć na pytanie, czy egzemplarze te zostały wykonane z tej samej formy odlewniczej.

⁶ Siekierka znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu (Bielińska-Majewska 2019, s. 259).

⁷ Dodatkowo w literaturze przedmiotu znana jest jeszcze jedna siekierka o bardzo zbliżonej formie oraz ukształtowaniu ostrza, odkryta na Białorusi w miejscowości Kamień, rej. brzeski (Крывальцэвіч 2006, s. 13).

⁸ Przy założeniu, że siekierka ta była zdeponowana pierwotnie w obszarze nieistniejącego już cieku wodnego.

Bibliografia

- Bielińska-Majewska B., 2019, *Kolekcja archeologiczna Muzeum Towarzystwa Naukowego w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu: katalog*, red. P. Gużyński, Toruń.
- Čivilytė A., 2011, *Najnowsze aspekty badań nad zagadnieniem użytkowania siekierek brązowych w archeologii krajów bałtyckich*, [w:] *Na rubieży kultur. Badania nad okresem neolitu i wczesną epoką brązu*, red. U. Stankiewicz, A. Wawrusiewicz, Białystok, s. 371–382.
- Čivilytė A., 2014, *Žmogus ir matalas priešistorėje: Žvilgkančios bronzos trauka*, Vilnius.
- Dąbrowski J., 1968, *Zabytki metalowe epoki brązu między dolną Wisłą a Niemnem*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Dąbrowski J., 1997, *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*, Białystok.
- Dąbrowski J., 2004, *Ältere Bronzezeit in Polen. Starsza epoka brązu w Polsce*, Warszawa.
- Kostrzewski J., 1924, *Z badań nad osadnictwem wczesnej i środkowej epoki brązowej na ziemiach polskich*, Przegląd Archeologiczny, t. 2 (2), s. 161–218.
- Крывальцэвіч М., 2006, *Новыя знаходкі металічных сякер эпохі бронзы*, Археалагічны зборнік, Вып. 1, s. 11–17, Mińsk.
- Łęga W., 1924, *Kilka bronzów z Pomorza*, Przegląd Archeologiczny, t. 2 (2), s. 236–238.
- Makarowicz P., 2010, *Trzciniecki krąg kulturowy – wspólne pogranicze wschodu i zachodu Europy*, Poznań.
- Makarowicz P., 2011, *Między wschodem i zachodem Europy. Społeczności trzcinieckiego kręgu kulturowego jako wspólnota pogranicza*, [w:] *Na rubieży kultur. Badania nad okresem neolitu i wczesną epoką brązu*, red. U. Stankiewicz, A. Wawrusiewicz, Białystok, s. 245–265.
- Mazurowski M., 1975, *Siekierka brązowa typu wschodniobałtyjskiego z Grycewa, pow. Kętrzyn*, Wiadomości Archeologiczne, t. 40 (4), s. 591.
- Szpunar A., 1985, *Uwagi o technologii siekier płaskich, siekier z brzegami i piętką w Polsce*, Głogowskie Zeszyty Naukowe, t. 1, Wrocław–Głogów, s. 192–216.
- Szpunar A., 1987, *Die Beile in Polen I, Prähistorische Bronzefunde* 9/16, München.
- Urban J., 2024, *Siekierka typu Tautušiiai z Bagienic Małych, pow. mrągowski, jako przykład złożoności i znaczenia przypadkowych znalezisk akwaticznych*, Przegląd Archeologiczny, t. 72, s. 89–116.

THE BRONZE AXE FROM CIEŁĘTA, BRODNICA DISTRICT,
KUJAWSKO-POMORSKIE REGION

Keywords: bronze axe, Chełmno Land, Older Bronze Age, Middle Bronze Age

Summary

The article presents a Tautušiai type axe, variety C, which was discovered near the village Cielęta in Brodnica district during the search for artefacts using metal detectors conducted by Stowarzyszenie Eksploracyjno-Historyczne Ziemi Michałowskiej “Cultura” association. The artefact, which was a loose find without an archeological context, is in a very good condition. It was cast in bronze using a two-part casting mould. The axe can be associated with the Bronze Age Periods II and III. A smoothed casting seams are visible along the axe’s handle. It is one of few examples of bronze axes with a semicircular blade with strongly defined extensions.